

Nohavica – život, láska, Bůh, nebo je všechno jinak?

Dvacáté století do Evropy vdechlo bolestivý závan smrti, a to nejen v podobě krvavých bojů, jako tomu bylo dříve v historii, ale také politických procesů a surového vraždění nevinných lidí. Střídání politicky polárně opačných režimů, vzestup a pád osobností bezohledně dychtících po moci a ovládnutí světa a různé následky, dobré i špatné, pro evropskou společnost – to vše lze použít k vymezení atmosféry století, jež opravdu bylo „divné“ a které skončilo ve stavu míru a stability, tedy alespoň na evropském území.

Hudebník Jaromír Nohavica přišel na svět někdy v polovině onoho století a ve svém albu *Divné století* z roku 1996 se věnuje různým tématům, často milostným, často politickým, která formovala životy lidí po dobu celých sta let. Jak přesně v různých písních Nohavica na toto století nahlíží? Jaké motivy využívá pro vyjádření svých pocitů a jak je spojuje s širšími společenskými tématy?

Minulé století prostřednictvím různých politických režimů probudilo v lidech touhu po větší svobodě, což lze dokázat nynějším stavem společnosti, jehož jsme dosáhli právě díky překonání mnoha překážek během oněch sto let. Tato touha po volnosti přichází (či spíše přibíhá) s písní *Divocí koně*, jež se nachází na úplném začátku alba. Autor v ní vidí divoké koně za soumraku a přeje si prožívat stejnou volnost a bezstarostnost, jakou zažívají oni. Nemají sedla, nemají uzdy, nejsou svázáni ničím, co by je jakkoliv omezovalo či jim ubíralo na svobodě rozhodovat o svém osudu. Mohou utéct až za obzor a neotáčet se zpátky na vše, co za sebou zanechali. Ačkoliv píseň vyznívá mírně melancholicky, verše „[...] *naše touho ještě neumírej / sil máme dost* [...]“ působí zároveň povzbudivě a připomínají posluchači, že má sílu tuto svoji touhu naplnit.

Nohavica ale věnuje značnou část svých písní i jinému druhu touhy, či spíše dychtivosti, a to té milostné. Píseň *Zatanči*, jež je v albu až na místě devátém, tento pocit zachycuje asi nejsilněji a její živé a rytmické zhudebnění tomu jen napomáhá. Autor v písni dychtí po své milované, chce ji vidět tančit a nakonec i „být jeho“. Představu tance, který od své milé tak touží vidět, tu přirovnává k živelným pohybům při tanci kolem ohně, houpavým pohybům lodí na rozbouřené hladině vody a kráse slunce oproti prostým pomerančům. Celou písní prostupuje ohnivý a vášnivý erotický podtext, který se autor nesnaží skrývat. Něžnou romantiku, kterou bychom očekávali u planoucí lásky, v písni nenajdeme a verše „[...] *zatanči a vetkni můž do mých zad / ať tvůj šat má milá ať tvůj šat na zemi skončí / ať tvůj šat má milá rázem je s'at*

[...]“ mohou působit skoro až temně a násilně. Tato slova nezní jako hlas muže, který promlouvá ke své z hloubi duše milované, ale spíše jen k té, se kterou se právě miluje. Vypadá to, jako by hledal způsob, jak přestat myslet na veškeré problémy svého života, jako by chtěl zapomenout na celý okolní svět. Nechat se unést krásou tančící ženy ho tak může alespoň na krátkou chvíli vytrhnout z oné pravděpodobně nějak bolestivé, smutné či prostě jen nudné každodenní reality.

V písni *Planu*, tematicky podobné *Zatanči*, je esence vášně mnohem méně rozpustilá a odhaluje také jemnější osobní pocity autora. Ten zde nezůstává jen u širšího obrazu dění, ale spíše posluchači zprostředkovává různé vjemy, ať už to jsou něžné doteky mezi dvěma milenci, svit měsíce a jeho odraz na těle ženy či postupné spojení a splynutí. Stejně jako v *Zatanči* jsou zde využita přirovnání, která písni dodávají lehkost a změkčují slova, která by jinak mohla vyznít příliš přímočaře a necitlivě.

Další milostnou písni, z níž vyzařuje spíše něžnost a upřímná láska než ohnivá vášeň, jsou *Stodoly*. Dva milenci jsou v ní odtrženi od vnějšího světa, netušíce, že jen za několika kopci planou stodoly. Užívají si společného momentu a ničím nerušení se jeden druhému oddávají. Veršem „[...] oblaka zrychleně dýchala [...]“ promítá autor vášnivý akt milenců i do popisu vnějšího dění, do něčeho tak vzdáleného, jako jsou mraky na obloze, a dodává tím aktu na důležitosti a šíří. Celý milostný akt se děje během svaté mše, a jelikož mu sám „*Kristus pán sekerou tesaný*“ přihlíží, může to naznačovat, že ho Bůh neodsuzuje, ale naopak spíše schvaluje. Toho by mohla být důkazem pozdější proměna havranů, temných a strašidelných stvoření, na bílé anděly, vzdušné bytosti cudnosti a nevinnosti. Tato proměna se stane právě vlivem lásky, kterou milenec vykřičí, až ony havrany vyplaší.

Biblické či jinak náboženské motivy se v albu *Divné století* objevují vícekrát, nejsilněji ale v písni *Litanie u konce století*, nazpívané jakoby v poloprázdném kostele, bez hudby, jen s šepotem několika dalších osob, s pravidelnými údery kostelních zvonů a zvukem kroků, odrážejícím se od stěn v rozsáhlém prostoru. Celá píseň je prosbou k Bohu, aby se probudil a všiml si všech těch devastujících a tragických hrůz, které se děly po celé 20. století. Jestli Bůh skutečně vnímá, vidí a naslouchá, jak by pak mohl dopustit, že bylo vykonáno tolik ohyzdností na nevinných bytostech, které ho uctívají a modlí se k němu za lepší svět a zároveň nic zlého neprovedly? Píseň oplakává, co všechno Bůh lidstvu dovolil dělat. Oplakává nejen tělesné utrpení a smrt, ale také oklamání myslí gesty a slovy falešných proroků, kteří jdou jen za slávou a nehledí na všechny ty mrtvolky, které během toho pošlapou. Tolik vinných lidských duší, které byly tak silně uctívány a zveličovány na úkor jediného „pravého“ Boha, zapříčinilo zkázu mnoha a mnoha životů a strach mnoha dalších, kteří se obávali toho, co dělat, když Bůh přestal

přijímat jejich modlitby. Proč Bůh nic nekonal? Je snad slepý nebo hluchý? Či snad už dokonce mrtvý?

K obrazu spícího a nevnímajícího Boha se Nohavica dostává již o několik písní dříve, a to v poslední sloce písně *Danse macabre*. Je možné, že i na Boha dolehly všechny hrůzy „divného“ století, až se z toho „[...] klidně opil levným balkánským likérem / a teď vyspává / jinak to smysl nedává [...]“. Přestože takovýto závěr může působit komediálně a lehkovážně, začátek písně je spíše opakem a začíná syrovými slovy „[...] Šest milionů srdcí vyletělo komínem [...]“. Autor se však nesnaží tuto tragédii nijak uctít či nad ní smutnit. Protože již tuší, že podobný osud čeká jeho samotného, přeje si svůj poslední den prožít se svou láskou a prominout jí jejich osobní spory a vzájemné lži, které ačkoliv kdysi mohly pro ně mít obrovskou váhu, v kontextu problémů celého světa jsou pouhé malichernosti. „[...] láska je nenávist a nenávist je láska [...]“ – tak autor o jejich vztahu hovoří. Celá píseň je vlastně jakýmsi zhmotněním konceptu memeto mori, jež má člověku připomínat, jak pomíjivý lidský život je. Může totiž skončit kdykoliv a jakkoliv, smrt je totiž nevyhnutelná a nelze ji nijak obalamutit.

Danse macabre začíná širším společenským tématem a postupně se dostává přes život a vztahy jediného muže až k jeho vlastním myšlenkám a víře. Písníčka, jež mu předchází, *Novorozeně*, postupuje právě naopak. Začíná ne tak úplně u myšlenek, ale spíše u nevědomosti malého novorozeněte. To nezná svou budoucnost, neví, že jeho osud už mu byl předurčen jen tím, že se narodil. Po uplynutí nějaké doby začne pociťovat naději na lepší zítřky, touží po tom, aby se jeho osud změnil. Uvidí srpek planety Venuše, jež je planetou lásky, krásy, naděje... „[...] Osud se ale nedívá / supí jak lokomotiva / špalírem fábůrů / směrem nahoru [...]“. Tak se ono nebohé dítě dostane, stejně jako miliony dalších, do některého z koncentračních táborů. Opět se zde objevuje motiv andělů, tentokrát však černých, kteří hledí na čela lidí a zjišťují, zda jsou označena hvězdou nebo křížem. „[...] nepoznačení / budou spaseni [...]“

Nejistotu ohledně budoucnosti vyjadřuje také píseň v albu druhá, *Těšínská*. V té jde o nevědomost sladkou, autor si představuje, jak by vypadal svět před sto lety, kdyby ho prožíval v tomto malém městečku na polských hranicích. Celá píseň oplývá množstvím detailů. Většinou, když si člověk představuje život v minulosti, přemýšlí spíše o způsobu života, osobních hodnotách nebo různých problémech, které lidé v dané době prožívali. Nohavica se zde však zaměřuje na konkrétní jména a názvy, povolání, které by tam vykonával, a další drobnosti, které v té době mohly být úplně jinak, než si teď představuje. Celá píseň vyznívá hodně naivně, či spíše jako touha po oné naivitě a nevědomosti před dobou, která bude velmi brutální a změní celou naši společnost. Stejně jako v *Novorozeněti* představuje tato idea naději

na pokojný a pohodlný život. Na druhou stranu je ale skoro jisté, že kdyby se Nohavica opravdu v té době narodil, všechno toto štěstí a idylu by zase velmi rychle ztratil.

Zatímco *Těšínská* nahlíží na budoucnost v širším měřítku, písňe *Starý muž*, *Podzemní prameny* a *Až to se mnou sekne* se zaobírají budoucností osobní. Písň *Starý muž* má stejně jako *Těšínská* vcelku optimistickou představu o životě, který Nohavica sám nikdy nevedl. Místo života před sto lety představuje život v budoucnosti, „*až bude starým mužem*“. Popis tohoto života je podobně, a zdánlivě zbytečně, podrobný, jako například ve verších „*[...] Až budu starým mužem pořídím si starý byt / a jedno staré rádio [...] koupím si pergamen a štětec a tuš [...]*“. Takovéto detaily však vytvářejí dojem reálného obrazu, plného klidu, míru a jednoduchosti prostého života starého člověka, který se již nemusí potýkat s žádnými problémy, všechny osobní starosti má totiž už vyřešené a nezná nejistotu. Je to asi typický obraz starého člověka s veškerou jeho moudrostí a stabilitou. Oproti obrazu muže v *Těšínské* se teď nemusí strachovat z budoucnosti, protože ta je mu jasná již od mládí a je jasná každému člověku. Jediné, co neví, je jak a kdy a proč zemře, ale může si již být jist, že svůj život prožil nejlépe, jak mohl.

Písň *Podzemní prameny* polemizuje o smyslu života a o tom, co nastane po jeho konci. Autor bloudí „*jako tichá řeka*“, není z něj totiž cítit strach před smrtí či jakákoliv jiná silnější emoce, ale spíše jen nevýrazný tichý smutek a zamyšlení. Jednou ze slok je jakýsi vzlyk po nešťastné lásce, jež však byla částečně zapomenuta mezi dalšími ženami. Po zoufání nad otázkou „*[...] kdo mi zase podá rámě [...]*“ muž ve výloze nějakého obchodu hledí sám na sebe a vidí svou dvojí osobnost: z jedné strany muž dobrý, z druhé špatný. Každý člověk v sobě má kus obojího, nelze být čistě jen dobrý, nebo špatný. To však nijak nezlehčuje odpověď na onu otázku „co bude po smrti“. V křesťanské víře je ona představa, že dobří lidé půjdou do nebe a špatní do pekla. Avšak co s těmi, kteří nejsou ani jedno, a zároveň obojí? Celá tato písň vyjadřuje jen jakési marné bloudění bez rozřešení něčeho, na co správnou (a už vůbec ne objektivní) odpověď nelze nalézt, přestože se o to lidstvo pokouší již několik tisíciletí.

Muž v *Až to se mnou sekne* si je naopak vcelku jistý, že skončí v nebi, a dokonce se na tento osud snad i těší. Stále opakuje, že to bude „*fajne a pěkne*“, jako by tento posmrtný život byl snad i lepší než jeho dosavadní život na zemi. Avšak i s tím je vcelku spokojen a hodnotí ho slovy „*[...] mohlo to byt horši nebylo to špatne [...]*“. Momentálně se ani zdaleka nestará o to, zda vůbec půjde do nebe a bude schopen „žít“ dál podobně jako doteď na zemi, spíše se již na takový „život“ připravuje, zaobírá se velmi praktickými záležitostmi – vybírá si například mezi značkami cigaret, aby tam v nebi zapadl do party, nebo se rozhodne vzít s sebou rum, protože tím přece nemůže ničemu uškodit. Celkově je otázka smrti, na rozdíl od předchozí písňe, brána velmi lehkovážně a s nadhledem.

Téma smrti, konkrétněji sebevraždy, se objevuje v jedné další písni, a to v *Petěrburgu*. Na muže se setměním dopadá celá tíha jeho smutku z odmítnutí od ženy, již miloval. Díra v srdci, žal a kulka z revolveru do spánku. Za milovanou ženu není náhrada a vliv vodky mu pravděpodobně moc nepomáhá k jasnějším a pozitivnějším myšlenkám. Tajemný a ponurý motiv havrana, usedajícího na některou ze střech chladného a potměšlého Petěrburgu, podtrhuje jeho smutnou a zlostnou náladu. Avšak jelikož neznáme vůbec žádný kontext k jejich příběhu, nelze usuzovat, zda má tento muž vůbec právo obviňovat onu ženu, že mu zlomila srdce. Verše „[...] *zatoulaný pes nechal si ani kůrku / chleba, kterou jsem mu dal [...]*“ zvýrazňují motiv odmítnutí a neopětované pozornosti.

Podobný motiv je i v písni *Ještě mi scházíš*. Není zde explicitně vyjádřeno odmítnutí, ale spíše právě neopětovaná láska a smutek z opuštění. Muži chybí žena, se kterou pravděpodobně prožil dlouhou část svého života, začali spolu plánovat budoucnost, avšak najednou se dozvěděl, že ho podvádí s jiným. Sám se s tím nechce smířit a jeho láska přesahuje cokoli negativního, co by k oné ženě či jejímu novému milenci mohl cítit. Převládá u něj čirý smutek a při tom její stín vidí a cítí všude kolem sebe. Nedokáže se totiž zbavit onoho prázdného místa, které po jejím odchodu zbylo, a tuto prázdnotu zaplňuje myšlenkami na ni. I snídaně a káva a vlastně všechny okolní věci mají její esenci, všechno mu ji připomíná, a tak se postupně utápí v jejich společné minulosti.

Motiv lásky se v tomto albu často opakuje a je hlavním tématem i další písni, písni *Sarajevo*. Toto balkánské město je místem, kde se v onom „divném“ století stala událost, která změnila směr vývoje Evropy pro několik následujících desetiletí. Píseň začíná verši „*Přes haličské pláně vane vítr zlý / to málo co jsme měli nám vody sebraly [...]*“. Na haličských pláních se udála krvavá řež rakousko-uherské armády, z níž bylo zmasakrováno kolem čtvrt milionu vojáků a dalších přibližně sto tisíc zajato ruskou armádou. Následující verš popisuje důvod, proč musela dvojice milovaných opustit svůj domov, a to pravděpodobně kvůli povodním. I přes tuto tragickou minulost je samotná píseň vyznáním lásky, která i přes všechny překážky zůstane věčná a nepřekonatelná. Muž chce své nastávající ženě postavit krásný a pevný dům, který vyjádří sílu a věčnost jeho lásky k ní.

Přesný opak stability a věčnosti, tedy nestálost a nejistota vlastního osudu, jsou hlavními motivy další písni *Divného století*, a to písni *Potulní kejklíři*. Začíná blouděním kejklířů v chladu a mrazu zasněžených plání, až potkají kováře, který je nechá přespat na slámě. Píseň je vyprávěna spíše jako příběh než jako nahlédnutí do něčích myšlenek. Potulní kejklíři nevidí do budoucna a nevědí, kam jejich život vede. Nemají cíl, nemají nic, co by je v případě nouze nějak zachránilo, mají pouze jeden druhého a okolní neustále se měnící a chaotický svět, jemuž

se musí přizpůsobit. Konec písně však slovy „[...] nad zimní krajinou slunce blikotá [...]“ naznačuje, že i přes všechnu chladnou nejistotu může zazářit světlo naděje.

Prostupující chlad, nejistota a pochmurnost připomínají období normalizace, stejně jako smysl písně čtrnácté, *Přede dveřmi*. Muž je zde neustále někým pozorován, slyší čísi pokašlávání a vidí něčí oko. Jakmile chce však pozorovatele konfrontovat, sledující zmizí „a na chodbě je prázdná jen elektroměr klepe“. Vzhledem ke spolupráci Nohavici s jednotkami komunistické Státní bezpečnost je pravděpodobné, že jde o Nohavicovy osobní pocity z tohoto období, pocity, že nemůže udělat vůbec nic, aniž by ho při tom někdo sledoval a pozoroval, zda někde nečiní něco proti systému. Když však chce odhalit jejich identitu, zjistit, o koho se přesně jedná, daná osoba se rozplyne v temnotě a on už nikdy tuto informaci nezjistí. Připadá si uzavřen jako rybka v akváriu, s nedostatečným prostorem pro pravý život a s nedostatkem svobody pro vlastní tvorbu.

Z analýzy písni alba *Divné století* Jaromíra Nohavici vyplývá, jakými tématy se v této době především zabýval. V textech se často prolínají soukromé a osobní pocity a dojmy s nějakým širším společenským tématem. Dále se v nich často objevuje motiv lásky a vášně, vzájemné i neopětované, věčné i pomíjivé. Nestálost a pochmurnou proměnlivost spíše vztahuje na politické události a režimy, stejně tak jako touhu po osobní svobodě a volnosti. Přestože žádné hudební album nedokáže zachytit všechno důležité z celého století událostí, všechny proměny v myšlení jedinců i celé společnosti, dokáže *Divné století* upoutat pozornost moderního posluchače a zároveň zachytit atmosféru v životech průměrných lidí, kteří v tom určitém období žili, avšak které nic z toho přímo nezastihlo.

Zdroje:

NOHAVICA, Jaromír. *Divné století* [zvukový záznam na CD]. Jablonec nad Nisou: Monitor - EMI Records, 1996.

MOTÝL, Ivan. *Rusové dobývají Halič, zemře 250 tisíc vojáků*. In: *tyden.cz* [online]. 7.9.2014 [cit. 19.5.2019] Dostupné z: https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/stolety-kuryr/rusove-dobývaji-halic-zemre-250-tisic-vojaku_317581.html